

Een nieuw

Drie jongetjes in Harlem, 1943.

In de noordelijke getto's leefden de zwarte migranten uit het zuiden in vrijheid. Foto: Gordon Parks/Library of Congress.

zelfbewustzijn?

Na twee oorlogen kon Amerika rassendiscriminatie niet langer negeren

Aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog woonden bijna alle zwarte Amerikanen nog in de zuidelijke staten en waren ze onderworpen aan het *Jim Crow*-regime. Ontsnappen aan deze uitzichtloze situatie leek ook na de Tweede Wereldoorlog nog onmogelijk. Maar dat was schijn, want een paar jaar later zou de burgerrechtenbeweging opkomen die met succes een einde maakte aan de segregatie.

Jim Crow is de naam voor het segregatiesysteem in Amerika tussen het einde van de negentiende eeuw en de jaren zestig van de twintigste eeuw. Anders dan in het Zuid-Afrikaanse Apartheidsstelsel, was er in het zuiden van de Verenigde Staten geen sprake van complete rassenscheiding. Integendeel, het zuiden was een agrarische kleinstedse samenleving waar blanken en zwarten elkaar regelmatig tegenkwamen en elkaar kenden. Het *Jim Crow*-systeem was bedoeld om de dagelijkse omgang van blank en zwart te reguleren. Dat betekende gescheiden treinwagons, gescheiden zitplaatsen in trams en bussen, gescheiden restaurants en bars. Persoonlijke contacten waren onderworpen aan een 'raciale etiquette'. Blanken spraken zwarten toe als kinderen en behandelden hen ook als zodanig. Zwarten moesten altijd met twee woorden spreken, de hoed in de hand houden en het liefst in taalgebruik, kleding en uiterlijk domheid uitstralen. De afgedwongen onderdanigheid van de zwarte bevolking zorgde ervoor dat dagelijkse contacten niet leidden tot beter begrip, maar juist de blanke vooroordelen bevestigden.

De sancties voor degenen die zich niet hielden aan de regels van *Jim Crow* waren zwaar. Het kon gaan van psychische vernederingen en mishandeling tot verminking en moord. Tussen 1890 en 1940 zijn duizenden zwarte mannen in de zuidelijke staten gelyncht. De daders zijn nooit gestraft. Niet omdat zij onbekend waren: lynchings konden massabijeenkomsten zijn. In latere jaren was het aantal deelnemers kleiner, maar ook toen maakten zij geen geheim van hun daden. Vaak werden

er foto's genomen: zelfgenoegzame blanken, onder hen ook vrouwen en kinderen, kijken zonder enig schaamte- of schuldgevoel in de camera. In het raciale systeem van het zuiden konden zij er zeker van zijn nooit gestraft te zullen worden. 'Lynchings zijn goed', zei een vooraanstaand zuidelijk politicus ooit, 'het laat zien dat de bevolking nog een gevoel van rechtvaardigheid kent'.¹

De Great Migration

In de Eerste Wereldoorlog begon, voorzichtig, een nieuw zelfbewustzijn te ontstaan onder de zwarte bevolking. Zwarte soldaten in Frankrijk merkten tot hun verbazing dat de Franse bevolking veel vriendelijker en opener was dan de Amerikaanse. De zwarte 92e divisie, die had gevochten onder leiding van Franse officieren, kreeg collectief het Franse *Croix de Guerre*. Zou de oorlog die de wereld democratie moest brengen, niet ook gelijkheid brengen voor zwarte Amerikanen? De Eerste Wereldoorlog had een nog belangrijker gevolg: de migratie uit Europa stopte. Noordelijke industriële realiseerden zich ineens dat er in

'Tussen 1890 en 1940 zijn duizenden zwarte mannen in de zuidelijke staten gelyncht'

de zuidelijke staten een groot ongebruikt arbeidspotentieel was. De trek van zwarten naar het noorden staat in de Amerikaanse geschiedenis bekend als de *Great Migration*. Vanaf ongeveer 1916 tot het midden van de jaren zestig trokken miljoenen zwarte Amerikanen weg uit het zuiden. Het werd geen succes: vanaf ►

Chris Quispel is lector aan de Faculteit der Geesteswetenschappen in Leiden.

► C. Vann Woodward, *Tom Watson agrarian rebel* (New York 1938), p. 435.

► Langston Hughes, *The Big Sea* (Herdruk New York 1993).

► Alain Locke, 'The New Negro', in: Alain Locke (red.), *The New Negro* (Herdruk New York 1970), p. 6.

► Claude McKay, *Home to Harlem* (New York 1928), p. 49.

Een busstation in Memphis. Ester Bubley, 1934. Library of Congress.

het begin werden zwarten gediscrimineerd. Buiten het ongeschoolde fabriekswerk was er voor hen geen plaats op de arbeidsmarkt. Ernstiger nog waren de conflicten over huisvesting. Blanke huizenbezitters hebben zich heftig, en met succes, verzet tegen de komst van zwarte burens. Potentiële zwarte kopers en huurders werden bedreigd, er werden brandbommen gegooid en er werd geweld gebruikt. In hun boek *American Apartheid* hebben de sociologen Massey en Denton de geschiedenis van de huisvestingsproblematiek van zwarte Amerikanen als volgt samengevat: blanken wilden niet naast zwarten wonen en waren bereid alle mogelijke middelen te gebruiken om dat te voorkomen.

Maar de migratie had ook een positieve kant. In de noordelijke zwarte getto's leefden zwarten zonder blanke bemoeienis. Zij hadden er stemrecht en vrijheid van meningsuiting. Begin jaren twintig keken jonge zwarte schrijvers en kunstenaars dan ook veel positiever tegen het getto aan dan latere historici. Toen de dichter Langston Hughes voor het eerst in New York aankwam schreef hij: *New York truly is the dream city.... city of hopes and visions.*² Voor Claude McKay was Harlem *the negro capital of the world* en Alain Locke schreef *negro life is seizing upon its first chances for group expression and self determination.*³ Harlem zou de

geboorteplaats worden van de New Negro; de artistieke opbloei en het nieuwe zelfbewustzijn die ermee zijn verbonden, staan bekend als de *Harlem Renaissance*. De geest van de 'neger' leek plotseling ontsnapt te zijn aan de tirannie van sociale intimidatie en zijn inferioriteitscomplex te hebben afgeschud. Voor het eerst schreven jonge zwarte schrijvers met trots over de kleur van hun huid. *Why should I want to be white, I'm a negro and beautiful.*⁴ Ineens ontdekten zwarte schrijvers hun eigen cultuur: zij raakten gefascineerd door de volksverhalen uit de slaventijd, door de Afrikaanse cultuur en door de cultuur van het Caribische gebied. Het fenomeen bleef niet beperkt tot Harlem, ook in andere noordelijke steden groeide het zelfbewustzijn.

Marcus Garvey

Het nieuwe zelfvertrouwen verspreidde zich al snel buiten de intellectuele en artistieke elite. Tijdens de Eerste wereldoorlog arriveerde Marcus Garvey in New York. Daar begon hij een eigen krant, de *Negro World*, en richtte hij de *Universal Negro Improvement Association* (UNIA) op. Begin jaren twintig had de UNIA waarschijnlijk rond een miljoen leden. De boodschap van Garvey was niet heel anders dan die van de schrijvers van de *Harlem Renaissance* en hun *New Negro*, maar wel veel simpeler en directer geformuleerd. *Every student of history of impartial mind*, schreef Garvey, *knows that the negro once ruled the World when white men were barbarians and savages living in caves.* Garvey was een pan-Afrikanist en zag een wereld waarin mensen van Afrikaanse afkomst de strijd aan moesten gaan met de blanken. Niet segregatie, maar rassenvermenging zag hij als het grootste gevaar dat zwarte Amerikanen bedreigde. Terugkeer naar Afrika was voor Garvey meer dan een vaag plan. Hij richtte een scheepvaartmaatschappij op, de *Black Star Line*, om zwarte Amerikanen terug te brengen en begon schepen te kopen. Het geld zou bijeen moeten worden gebracht door zwarte aandeelhouders. Het werd een mislukking. Een van de schepen maakte nog een reis naar Jamaica, maar daar bleef het bij. Er kwamen geen inkomsten en de *Black Star Line* ging failliet.

Garvey was in zijn tijd al omstreden en is dat eigenlijk nog steeds. Hij was een megalomane man, hulde zich in operette-uniformen en verdedigde de Ku Klux Klan, die hij zag als medestrijders tegen rassenvermenging. Andere

zwarte leiders haatten hem: Du Bois noemde hem de gevaarlijkste vijand van het zwarte ras in de wereld, een zwarte krant noemde hem een *monumental monkey*. Toch geniet hij ook waardering. Zijn pan-Afrikanisme en raciale trots liepen vooruit op het zwarte nationalisme van de jaren zestig. Voor mensen die al eeuwenlang door blanken onderdrukt en vernederd waren en veel van hun zelfrespect hadden verloren, was zijn boodschap belangrijk. Anders dan de schrijvers van de *Harlem Renaissance* bereikte hij een miljoenenpubliek. Een brievenaar in de *Negro World* schreef: *Garvey has taught me that I can be a Rockefeller, a Henry Ford, a Lloyd George or a Calvin Coolidge.*⁵

Roosevelt en de New Deal

In de jaren dertig zou het zelfvertrouwen onder zwarte Amerikanen verder toenemen. Franklin Roosevelt was zeer populair onder zwarte Amerikanen. Hij was *a father figure, a kin, a messiah*, schreef historica Nancy Weiss. Hij straalde betrokkenheid uit en zijn radio-praatjes 'bij het haardvuur' gaven blanke en zwarte Amerikanen het gevoel rechtstreeks te worden toegesproken. Eleanor Roosevelt was nog veel meer dan haar man betrokken bij de emancipatiestrijd van zwarte Amerikanen. Zij sprak openlijk haar steun uit en was bevriend met zwarte leiders als Walter White en Mary

McLeod Bethune. Voor het eerst was het normaal dat zwarte Amerikanen werden ontvangen in het Witte Huis. Er werden zwarte raadgevers benoemd, het zogeheten *Black Cabinet*; niet erg invloedrijk, maar ze waren er wel. De werkelijkheid gaf veel minder aanleiding tot optimisme. Belangrijke *New Deal*-wetten hadden geen enkele positieve invloed op de leefomstandigheden van de zwarte bevolking. De *Agrarian Adjustment Act* (AAA) werd ingevoerd om de problemen in de landbouw te verminderen. De uitvoering kwam echter vooral in handen van zuidelijke politici als *Cotton Ed* Smith, Edward O'Neal en Oscar Johnson. De opzet van de AAA was vermindering van de oogst door minder land te bewerken, eventueel delen van de oogst te vernietigen en daardoor de prijzen weer te laten stijgen. In ruil daarvoor zouden subsidies worden uitgekeerd. In het zuiden zagen grootgrondbezitters mogelijkheden om deelpachters te vervangen door goedkopere tijdelijke loonarbeiders. De subsidiegelden verdwenen in de zakken van de grootgrondbezitters. Vooral - maar niet alleen - zwarte boeren werden slachtoffer.

De gevolgen van de *National Recovery Administration* (NRA) waren al even treurig voor de zwarte bevolking. Via de NRA moesten de lonen verhoogd worden om zo de consumptie enigszins op peil te houden. Het zegt veel over de raciale verhoudingen dat dit voor zwarten nadelig uitpakte. Vooral in het zuiden was het vanzelfsprekend dat aan zwarten geen hoge lonen konden worden uitbetaald.

'Belangrijke New Deal-wetten hadden geen enkele positieve invloed op de leefomstandigheden van de zwarte bevolking'

Toen dan ook onder druk van de NRA, de lonen in de zuidelijke tabaksindustrie werden verhoogd van 19 naar 32 en zelfs naar 65 cent per uur, werd meer dan de helft van de zwarte arbeiders ontslagen. *Negro Removal Act* werd de NRA dan ook wel genoemd. Progressieve historici hebben het Roosevelt later ook kwalijk genomen dat hij niets heeft gedaan om een anti-lynching wet door te voeren. Iedere poging in de jaren van het interbellum liep vast op filibusters van zuidelijke senatoren. Roosevelt deed niets om aanvaarding van die wetten te steunen. 'Eerst moet ik Amerika redden, als ik steun geef aan een anti-lynchwet

De omstreden, megalomane Marcus Garvey versterkte de raciale trots en het zelfbewustzijn van miljoenen zwarten. Library of Congress/George Grantham Bain Collection, 1924.

► E.D. Cronon, *Black Moses. The Story of Marcus Garvey and the United Negro Improvement Organisation* (Madison 1966), p. 201.

Zwarte soldaten op wacht in Frankrijk tijdens de Eerste Wereldoorlog. De soldaten waren verbaasd over de vriendelijke en open houding van de Fransen.

► Philip A. Klinkner en Rogers M. Smith, *The Unsteady March. The Rise and Decline of Racial Equality in America* (Chicago 1999), p. 149.

zullen zuidelijke senatoren al mijn andere wetgeving tegen gaan houden', zei hij er over. Waarschijnlijk had hij daarin gelijk. Ondanks dit alles waren de meeste zwarte leiders toch tevreden: er werd naar hen geluisterd en de *New Deal* zorgde er in ieder geval voor dat zwarten niet de hongerdood stierven. We doen mee! Het klimaat veranderde, maar discriminatie was zeker niet weg.

De Tweede Wereldoorlog

De deelname van zwarte soldaten aan de Tweede Wereldoorlog maakte hetzelfde soort tegenstrijdige gevoelens, grote verwachtingen en diepe teleurstelling los als de Eerste Wereldoorlog. Het vertrouwen bij de legerleiding was nog steeds niet groot. In een beleidsnotitie stond: *The psychology of the negro based on heredity derived from mediocre African ancestors, cultivated by generations of slavery, is one from which we cannot expect to draw leadership material.*⁶

'Elders werden zwarte soldaten geweigerd in restaurants, waar Duitse krijgsgevangenen aan de bar zaten te drinken'

Maar discriminatie was niet meer zo vanzelfsprekend als tijdens de Eerste Wereldoorlog. De Tweede Wereldoorlog was ook een strijd tegen discriminatie en vooroordeel, zeker in Europa. *Double V* (victory at home and abroad) werd de kreet waarmee zwarte Amerikanen aan hun verwachtingen over de toekomst uiting gaven. Het maakte in ieder geval beleid-

smakers in Washington wat ongemakkelijk. De zwarte vakbondsleider H. Philip Randolph begreep dat heel goed en besloot een 'Mars op Washington' te organiseren om zwarte eisen kracht bij te zetten, iets dat tijdens de Eerste Wereldoorlog onvoorstelbaar zou zijn geweest. De mars zou niet doorgaan, omdat een geschrokken president Roosevelt Executive Order 8802 uitvaardigde, waarin werd beloofd dat er in het leger en in de defensie-industrie geen discriminatie meer plaats zou mogen vinden. Om hierop toezicht te houden werd de *Fair Employment Practices Committee* (FEPC) opgericht.

Executive Order 8802 werd niet direct uitgevoerd: tot aan het einde van de oorlog zouden zwarte soldaten blijven dienen in gesegregeerde eenheden. Het hoofd van de FEPC had ook een heel beperkte visie op zijn werk: 'segregatie hoort niet tot het terrein van mijn Comité', meende hij. Alleen openlijke discriminatie wilde hij onderzoeken. Daar kwam nog bij dat de meeste opleidingskampen in de zuidelijke staten lagen. Noordelijke soldaten werden daar gedwongen zich in ieder geval buiten de kampen te onderwerpen aan de regels van *Jim Crow*. Het leidde tot excessen, bijvoorbeeld in het geval van de lynching van de zwarte soldaat Felix Hall. Hoewel hij werd gevonden met vastgebonden handen en voeten, concludeerde een onderzoekscommissie dat zelfmoord niet was uit te sluiten. Elders werden zwarte soldaten geweigerd in restaurants, waar Duitse krijgsgevangenen aan de bar zaten te drinken.

Vooruitgang?

In de titel van dit artikel heb ik een vraagteken gezet achter de woorden nieuw zelfbewustzijn. De vraag naar vooruitgang tussen 1914 en 1950 in de problematische verhouding tussen blanke en zwarte Amerikanen kan niet met uitroeptekens worden beschreven. Een pessimist zal wijzen op het destijds weer opblaiende geweld in het zuiden tegen zwarten die inbreuk lijken te maken op de raciale etiquette. Hij zal constateren dat op geen enkel maatschappelijk terrein duidelijke vooruitgang is geboekt. *Jim Crow* was er nog steeds, zuidelijke zwarten hadden geen stemrecht en in de noordelijke steden nam de segregatie alleen maar toe. Een optimist kan hier weinig concreets tegenover stellen. Zwarte Amerikanen waren nog steeds onzichtbaar, maar er waren inmiddels uitzonderingen. De meeste

blanken zouden als daarnaar werd gevraagd in de jaren veertig de namen kunnen noemen van zwarte landgenoten, van Louis Armstrong, Duke Ellington en andere jazz musici, van Jackie Robinson, de eerste zwarte speler in het *Major League Baseball*, van de schrijver Richard Wright, misschien van H. Philip Randolph of van Walter White. Vóór de Eerste Wereldoorlog was alleen de naam van de gehate zwarte bokser Jack Johnson enigszins bekend. De genoemde zwarten waren ook geen Oom Toms, die de vooroordelen door hun gedrag alleen maar bevestigden, maar zelfbewuste mensen die zich bewust waren van hun talent en hun capaciteiten. Zwarte Amerikanen begonnen te geloven dat discriminatie niet eeuwig zou zijn en dat er zelfs voor hen ooit juridische en politieke gelijkheid zou komen.

Na de Tweede Wereldoorlog begonnen veel blanken zich nog ongemakkelijker te voelen bij de voortdurende discriminatie in hun eigen land. Dat betekende niet dat blank Amerika, buiten het zuiden, getroffen werd door schaamte- en schuldgevoelens en een enorme drang voelde om het onrecht waaronder de zwarte bevolking leed te herstellen.

Maar na de gruwelijkheden van de Tweede Wereldoorlog leek discriminatie ineens niet meer goed te passen in het democratische Amerika. De regering Truman kon de ras-senproblematiek niet langer negeren. In 1946 verscheen het rapport *To secure these rights*, gevolgd in 1948 door *Freedom to serve*: het eerste meer algemeen, het tweede concreet bedoeld om segregatie in het leger op te heffen. Het veranderde de samenleving echter maar weinig. ■

Aanbevolen literatuur

- David Levering Lewis, *When Harlem was in Vogue* (New York 1981).
- Douglas Massey en Nancy Denton, *American Apartheid; Segregation and the making of the Underclass* (Cambridge Mass. 1993).
- Neil R. McMillen, *Dark Journey; Black Mississippians in the Age of Jim Crow* (Chicago 1989).
- Chris Quispel, *Hardnekkig Wantrouwen. De Relatie tussen Blank en Zwart in de VS* (Amsterdam 2002).
- Harvard Sitkoff, *A New Deal for Blacks; the Emergence of Civil Rights as a National Issue* (New York 1979).

Een bar in Durham, North Carolina, mei 1940. De Jim Crow-wetten waren bedoeld om de omgang tussen blank en zwart in de dagelijkse praktijk te reguleren. Foto: Library of Congress.

